

Àmbit Administració de justícia

CENTRE D'ESTUDIS JURÍDICS
I FORMACIÓ ESPECIALITZADA

Ausiàs March, 40
08010 Barcelona
TEL. 93 207 31 14
FAX: 93 207 67 47

Generalitat de Catalunya
Departament de Justícia

D O C U M E N T S D E T R E B A L L

INVESTIGACIÓ

(Ajuts a la investigació, 2007)

**El perdó de l'ofés: la via adequada
per alleugerir les càrregues de la
justícia?**

Autor

Ricard Robles

Núria Pastor

Any 2007

El Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada ha editat aquesta recerca respectant el text original dels autors, que en són responsables de la correcció lingüística.

Les idees i opinions expressades en la recerca són de responsabilitat exclusiva dels autors, i no s'identifiquen necessàriament amb les del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Avis legal

Els continguts d'aquesta investigació estan subjectes a una llicència de Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 2.5 Espanya de Creative Commons, el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/legalcode.ca>. Així, doncs, se'n permet còpia, distribució i comunicació pública sempre que se citi l'autor del text i la font (Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada), tal com consta en la citació recomanada inclosa a cada article. No se'n poden fer usos comercials ni obres derivades.

Resum en català:

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/es/deed.ca>

ÍNDIX

1. La institució del perdó de l'ofès	3
1.1. La regulació legal del perdó de l'ofès en el Codi penal espanyol	3
1.2. Notes de Dret comparat	12
2. El perdó de l'ofès: és un mecanisme adequat per rendibilitzar l'administració de justícia?	16
2.1. Pros i contres de la institució del perdó de l'ofès	17
2.2 Consideracions crítiques sobre la capacitat de rendiment del perdó de l'ofès	19
2.2.1. La pena i els denominats "equivalents funcionals"	20
2.2.2. El perdó de l'ofès no és un bon mecanisme	21
3. Propostes per rendibilitzar els recursos de l'Administració de Justícia	22
3.1 Introducció	22
3.2. Eliminació dels delictes sols perseguibles a instància de part	23
3.3. Alternatives a la pena i al perdó de l'ofès	24
4. Proposta final	29
Bibliografia	33

1. La institució del perdó de l'ofès

1.1. La regulació legal del perdó de l'ofès en el Codi penal espanyol

1. Entre les diverses causes que determinen l'extinció de la responsabilitat penal es troba el perdó de l'ofès. En efecte, l'article 130.4rt CP disposa que:

«La responsabilitat criminal s'extingeix:

1er. Per la mort del reu.

2n. Pel compliment de la condemna.

3r. Per l'indult.

4rt. Pel perdó de l'ofès, quan la llei així ho estableixi. El perdó haurà de ser atorgat de forma expressa abans que s'hagi dictat sentència, a efectes de la qual cosa el jutge o tribunal haurà d'escoltar l'ofès pel delicte abans de dictar-la.

En els delictes o faltes contra menors o incapacitats, els jutges o tribunals, havent sentit el ministeri fiscal, podran rebutjar l'eficàcia del perdó atorgat pels representants d'aquells, ordenant la continuació del procediment, amb intervenció del ministeri Fiscal, o el compliment de la condemna.

Per rebutjar el perdó a què es refereix el paràgraf anterior, el jutge o tribunal haurà de sentir novament al representant del menor o incapacitat.

6è. Per la prescripció del delicte.

7è. Per la prescripció de la pena o de la mesura de seguretat.»

Resulta gairebé impossible trobar un únic fonament a les diverses causes d'extinció de la responsabilitat penal recollides en l'article 130 CP i probablement la presència de cadascuna d'elles respongui a raons diverses. Això resulta evident si, per exemple, reflexionem sobre el fonament de l'extinció de la responsabilitat penal per mort del reu, la qual sembla ser una conseqüència lògica del principi de personalitat de les penes, i el comparem amb el fonament de l'extinció de la responsabilitat penal per indult, que és una mesura de gràcia no recolzada en cap dels principis forts del Dret penal. El que sí és important destacar és que les

causes d'extinció de la responsabilitat penal, sigui quin sigui el fonament de cadascuna d'elles, han de diferenciar-se clarament de les causes d'exempció de responsabilitat penal, ja que aquestes últimes determinen que no neixi la responsabilitat penal perquè falta algun dels elements del delictes —per exemple, en el cas de les eximents de l'art. 20.1er, 2n i 3er CP falta la imputabilitat; en el cas de l'article 20.4rt i 5è CP falta la antijuridicitat—, mentre que les causes d'extinció de la responsabilitat penal determinen que allà on *sí* ha existit responsabilitat penal, aquesta última desaparegui¹.

2. Moltes de les causes d'extinció de la responsabilitat penal operen en qualsevol delictes. Així, per exemple, la mort del reu o el compliment de la condemna (article 130.1er i 2n CP) donen lloc a l'extinció de la responsabilitat penal per qualsevol delictes. En canvi, d'altres estan sotmeses a determinats límits. En el cas del perdó de l'ofès, aquest últim sols opera extingint la responsabilitat penal en aquells delictes pels quals estigui expressament previst per la llei. Aquesta regulació suposa un canvi respecte al Codi penal de 1973, en l'àmbit del qual el perdó de l'ofès era una causa d'extinció de la responsabilitat penal si bé no en tots els delictes, sí en tots aquells que sols eren perseguibles mitjançant denúncia o querella de la persona agreujada (article 112.5.º CP 1973). Actualment, el nostre Codi penal de 1995 disposa que, per tal de què el perdó de l'ofès tingui com a efecte l'extinció de la responsabilitat penal de l'autor, és necessari que la regulació del concret tipus penal ho prevegi expressament. En concret, al Codi penal es preveu aquesta possibilitat en els següents tipus: (1) el descobriment i revelació de secrets (article 201.3 CP); (2) les calumnies i les injúries (article 215.3); (3) els

¹ BOLDOVA PASAMAR, a: GRACIA MARTÍN (coord.), BOLDOVA PASAMAR, ALASTUEY DOBÓN, *Lecciones de consecuencias jurídicas del delito*, 2 ed., Valencia, 2000, p. 275; MANZANARES SAMANIEGO, «Comentario al art. 130 CP», en CONDE-PUMPIDO FERREIRO (dir.), *Código penal. Doctrina y jurisprudencia*, Madrid, 1997, Tomo I, p. 1569 ss., p. 1571, MIR PUIG, *Derecho Penal. Parte General*, 5ª ed., Barcelona, 1998, p. 776. No obstant, cal destacar que aquesta distinció entre exempció i extinció, en principi clara, no es manté en la regulació del perdó en alguns delictes. Un exemple és l'article 215.3 CP, el qual disposa que «El culpable de calumnia o injúria quedarà exempt de responsabilitat penal mitjançant el perdó de la persona ofesa pel delictes o del seu representant legal, sense perjudici del que disposa el segon apartat del número 4.º de l'article 130 de aquest Codi» (la cursiva és nostra).

danys per imprudència greu (article 267); i, per últim, (4) les faltes perseguibles a instància de part (article 639 en relació amb els articles 620, 621 i 624).

L'article 191.2 CP 1995 exclou expressament la possibilitat d'extinció de la responsabilitat penal mitjançant el perdó de l'ofès en el cas de les agressions, abusos i assetjament sexuals. Aquesta previsió resulta innecessària, ja que el text de l'article 130.4rt CP deixa clar que aquesta causa d'extinció de la responsabilitat penal sols opera quan estigui prevista expressament per la llei per un delictes². Tot i això, la previsió de l'article 191.2 CP s'explica per raons històriques, ja que fins determinades reformes de la legislació penal (Llei Orgànica 2/1983 i Llei Orgànica 3/1989) no es va eliminar totalment la possibilitat de què el perdó de l'ofès pogués extingir la responsabilitat penal en els delictes sexuals.

3. Per tal de ser eficaç, el perdó de l'ofès ha de ser *expres* i ha de ésser manifestat en el *moment processal* adequat, en concret «abans que s'hagi dictat sentència». Fins aquell moment, l'ofès té la possibilitat de posar fi al procediment (i extingir la responsabilitat de l'autor) expressant el seu perdó. Abans de la reforma de la Llei Orgànica 15/2003, de 25 de novembre, era possible emetre el perdó «abans de que s'hagués iniciat l'execució de la pena imposada» i, en concret, l'anterior article 130.4rt CP establia que «declarada la fermesa de la sentència, el Jutge o Tribunal sentenciador escoltarà l'ofès pel delictes abans d'ordenar l'execució de la pena»³. El canvi que s'ha produït és rellevant, ja que la regulació vigent no reconeix efectes al perdó emès després que el jutge o tribunal hagi dictat sentència. La impossibilitat de què el perdó de l'ofès elimini la responsabilitat penal després d'haver estat dictada la sentència constitueix una previsió discutible, ja que si el perdó determina l'extinció de la responsabilitat penal, la declaració d'aquesta última en una sentència no hauria de ser un obstacle per a que posteriorment

² Encertada la crítica de BARQUÍN SANZ, p. 1077; BOLDOVA PASAMAR, *op. cit.*, p. 286

³ Cal dir que es tractava d'un límit poc justificat, ja que no es compren què significat té l'inici de l'execució que determini la impossibilitat de què la víctima atorgui eficaçment el seu perdó

l'ofès pel delictes emetés el seu perdó, extingint-se així la responsabilitat penal de l'autor. Aquesta decisió del legislador, que resulta un tant arbitrària, és encara més incomprendible pels partidaris de les teories monistes del procés. Aquestes teories consideren que la responsabilitat neix amb la sentència, a diferència del que sostenen les teories dualistes, les quals consideren que la responsabilitat preexisteix al procés —neix amb el fet previst en el supòsit de fet de la norma jurídica— i aquest últim únicament la constata i declara. Doncs bé, per una visió monista del procés, el fet que el nostre Codi penal sols atribueixi eficàcia al perdó atorgat per l'ofès abans de la sentència és un símptoma evident de què en realitat el legislador no està tractant el perdó de l'ofès com a causa d'extinció de la responsabilitat penal, sinó com a causa d'extinció de l'acció penal.

4. En el cas del perdó atorgat en nom de *menors o incapacitats*, l'article 130.4rt CP disposa que «els jutges o tribunals, havent sentit el ministeri fiscal, podran rebutjar l'eficàcia del perdó atorgat pels representants d'aquells, ordenant la continuació del procediment, amb intervenció del ministeri Fiscal, o el compliment de la condemna» i que «per rebutjar el perdó a què es refereix el paràgraf anterior, el jutge o tribunal haurà de sentir novament al representant del menor o incapaç». La previsió d'aquesta facultat per rebutjar l'eficàcia del perdó s'explica per l'especial necessitat de protecció dels menors o incapacitats, ja que podria donar-se el cas que el representant legal d'aquests últims abusés de les seves facultats atorgant el perdó per raons diverses als interessos del representat. Tot i això, la institució del perdó és la que potència el fet que les víctimes negociïn amb la seva facultat i tractin de treure'n un benefici, així que la previsió de la facultat del jutge o tribunal de rebutjar l'eficàcia del perdó sols constitueix un pedaç que no s'enfronta als problemes essencials d'aquesta causa d'extinció de la responsabilitat penal.

5. Pel que fa a la *evolució històrica*, cal esmentar que el perdó de l'ofès apareix com a causa d'extinció de la responsabilitat per primera vegada en el Codi penal

de 1870, en els següents termes: «el perdó de l'ofès, quan la pena s'hagi imposat per delictes que no poden donar lloc a procediment d'ofici» (article 132.5è). Aquesta regulació es va mantenir, amb petites modificacions, en els Codis penals posteriors. Així, el Codi penal de 1928 disposa que el perdó de l'ofès opera com a causa d'extinció de la responsabilitat penal en «els delictes i faltes que sols se persegueixen a instància de part» (article 191.4rt); segons l'article 195 del mateix cos legal, «el perdó de l'ofès, en els casos expressats en el número 4rt de l'art. 191, produeix efecte d'extingir l'acció penal i la pena, ja al ser imposada, ja després en qualsevol moment...»⁴. El Codi penal de 1932 pren la redacció del Codi penal de 1870 i disposa, en el seu article 115, que «la responsabilitat penal s'extingeix ... 3er. Pel perdó de l'ofès quan la pena s'hagi imposat pels delictes que no puguin donar lloc a procediment d'ofici». L'article 112 del Codi penal de 1944 establia l'extinció de la responsabilitat penal mitjançant el perdó «quan la pena s'hagi imposat pels delictes solsament perseguibles mitjançant denúncia o querella de l'agraviat» i contemplava també la possibilitat de rebuig del perdó pel Tribunal en cas d'haver estat atorgat aquest pels representants d'un menor o incapacitat. El Codi penal de 1973 manté el perdó de l'ofès com a causa d'extinció de la responsabilitat penal en tots els «delictes solsament perseguibles mitjançant denúncia o querella de l'agraviat» (article 112.5è), i preveu una regulació especial del perdó de l'ofès en matèria de delictes sexuals (dels articles 429 a 440 CP) en l'article 443 CP 73). En els anys 1983 i 1989 es produeixen dues reformes essencials pel que fa a l'eficàcia del perdó de l'ofès en els delictes sexuals. En la reforma de la Llei Orgànica 3/1983, de 25 de juny, per una part, es nega l'eficàcia al perdó en cas de violació. Per altra banda, en el cas dels abusos deshonestos, estupro i rapte, la Llei Orgànica 3/1983 elimina la distinció entre consentiment

⁴ El art. 195 CP de 1928 disposa a més que el perdó pot ser exprés o presumpte; que l'eficàcia del perdó atorgat pels representants d'un menor o incapacitat la decideix el Tribunal segons el seu prudent arbitri; que es presumeix concedit el perdó en els delictes de violació, estupro i rapte pel matrimoni de l'ofesa amb l'ofensor i, en l'adulteri, per la continuació dels cònjuges en la vida marital, després de conèixer l'ofès el delicte; per últim, aquest precepte afegeix que el perdó concedit a un dels reus s'estén als demás, tret que la Llei disposi el contrari.

expres i presumpte⁵, exigeix que el perdó s'atorgui abans de la sentència de instància i, a més, estableix que en tot cas el «perdó necessitarà, sentit el Fiscal, ésser aprovat pel Tribunal competent», de manera que si el Tribunal el rebutja, ordenarà que continuï el procediment, representant al menor o incapaç, en el seu cas, el Ministeri Fiscal⁶. En la reforma de la Llei Orgànica 3/1989, de 21 de juny, s'afirma la ineficàcia absoluta del perdó en els abusos deshonestos, l'estupre i el rapte. En el Codi penal de 1995 s'ha reduït el número de delictes en què opera el perdó: en efecte, d'operar en els delictes sols perseguibles a instància de part, el perdó passa a operar únicament en alguns d'ells i, en concret, en els casos expressament previstos en el Codi penal.

L'evolució legislativa del tractament del perdó en els nostres codis penals suggereix diverses consideracions. *En primer lloc*, des d'un començament, l'eficàcia del perdó de l'ofès com a causa d'extinció de la responsabilitat penal sempre ha estat restringida als delictes que no són perseguibles d'ofici. En certa mesura, aquest fet suggereix que el legislador ha volgut sempre vincular el perdó als delictes en què exigeix una *certa disponibilitat del conflicte per la víctima del delicte*. Aquesta restricció de l'eficàcia del perdó des dels inicis de la seva previsió legal mostra ja que estem davant una figura anòmala prevista per a delictes de naturalesa anòmala⁷.

En segon lloc, l'evolució històrica mostra una *tendència clara a reduir la rellevància del perdó de l'ofès com a causa d'extinció de la responsabilitat penal*: primer es va excloure la violació, després els delictes d'abusos deshonestos, estupre i rapte i, per últim, el Codi penal de 1995 ha reduït encara més els tipus en els quals el

⁵ A partir d'aquell moment es va tendir a interpretar que el consentiment s'havia de formular sempre expressament i es va mantenir la possibilitat de perdó presumpte sols pel cas de l'abandonament de família de l'art. 487 CP 1973.

⁶ Aquest requisit d'aprovació tenia el sentit d'evitar que tingués eficàcia un perdó atorgat sota pressió.

perdó de l'ofès elimina la responsabilitat penal⁸. Aquesta tendència s'explica en part per raons pràctiques. Així, per exemple, la supressió de l'eficàcia del perdó de l'ofès en matèria de delictes sexuals respon en part a la necessitat d'evitar que es fe ús de pressions sobre la víctima en els delictes sexuals explica; per això la reforma de l'any 1983 suprimeix el perdó en el cas de la violació i el sotmet, en matèria d'abusos deshonestos, estupre i rapte, a estrictes límits, entre ells, el requisit de l'aprovació del perdó pel Tribunal competent.

En tercer i últim lloc, es detecta una tendència a *reduir l'espai de temps en què la víctima pot atorgar eficaçment el perdó*. Així, per exemple, la reforma de 1983 va introduir com a límit temporal per la manifestació del perdó en els casos d'abusos deshonestos, estupre i rapte el moment abans de la sentència i la reforma de la Llei Orgànica 15/2003 ha establert que el perdó, que en el Codi penal de 1995 es podia atorgar en tot moment abans d'iniciar-se l'execució de la pena imposada, passa a poder-se atorgar en tot moment abans de que se pronunciï la Sentència. Per cert, sembla que aquestes modificacions legals converteixen el perdó en una espècie de causa d'extinció de l'acció penal, deixant de concebir-lo com una causa d'extinció de la responsabilitat penal⁹.

6. Convé analitzar breument els delictes en què el perdó de l'ofès opera com a causa d'extinció de la responsabilitat penal. *En primer lloc*, en el *descobriment i revelació de secrets*, «el perdó de l'ofès o del seu representant legal, en seu cas, extingeix l'acció penal o la pena imposada» (article 201.3 CP). De entrada, cal dir que aquesta regulació no és coherent amb la previsió de l'art. 130.4rt CP, segons la qual el perdó s'ha d'atorgar abans que el jutge o tribunal dicti sentència, de manera que ja no és possible que el perdó extingeixi la *pena imposada*. Es tracta

⁷ Cfr. *infra* sobre els problemes que planteja la figura dels delictes sols perseguibles a instància de part.

⁸ MANZANARES SAMANIEGO, *op. cit.*, p. 1585

⁹ En aquest sentit, la STS 13-7-1988, ponent: Excmo. Sr. D. Fernando Díaz Palos.

d'un defecte manifest de tècnica legislativa de la reforma de la Llei Orgànica 15/2003, la qual hauria d'haver revisat i, en el seu cas, modificat la resta de previsions legals relatives al perdó de l'ofès. Per la persecució penal d'aquest delictes cal la denúncia de la persona agreujada o del seu representat legal; ara bé, aquest principi té dues limitacions: en primer lloc, el Ministeri Fiscal pot denunciar en cas que la persona agreujada sigui menor d'edat, incapaç o persona desvalguda; en segon lloc, no cal la prèvia denúncia de la persona agreujada en cas que s'hagi comés el delictes de l'article 198 CP (descobriment i revelació de secrets comesos per funcionari públic) o si el delictes afecta els interessos generals o a una pluralitat de persones.

Una qüestió que s'ha d'analitzar és si el perdó també opera extingint la responsabilitat penal en aquells supòsits en què el Codi penal permet la incoació del procés per denúncia del Ministeri Fiscal. Per una banda, sembla que en el cas del menor d'edat, incapaç o persona desvalguda, el seu representant legal pot atorgar el perdó (així ho admet l'article 130.4rt CP) i que en el cas d'afectació d'una pluralitat de persones, els afectats podrien decidir perdonar l'autor (el perdó seria eficaç si tots ells perdonessin l'autor del delictes). En canvi, per altra banda, en el cas d'afectació dels interessos generals resulta difícil d'acceptar la operativitat del perdó, ja que sembla que els interessos generals estan en un nivell supraindividual del qual no poden disposar les persones individuals concretes. Per aquesta raó, amb base en arguments teleològics, es podria entendre que en el cas del descobriment i revelació de secrets que afectin els interessos generals, no pot haver un perdó de l'ofès que tingui l'efecte d'extingir la responsabilitat penal, degut a que l'ofès no és el titular exclusiu del bé jurídic lesionat, sinó que aquest últim també és titularitat de la col·lectivitat.

En segon lloc, el perdó de l'ofès opera en els delictes de *calumnies i injúries*. Per a que aquests delictes siguin perseguibles, l'article 215 CP exigeix o bé la querella

de l'ofès o dels seu representant legal o bé, en cas que l'ofès sigui un funcionari públic, autoritat o agent sobre fets concernents a l'exercici del càrrec, la denúncia. Mitjançant el perdó de l'ofès o del seu representant legal, «el culpable de calúmia o injúria quedarà exempt de responsabilitat criminal» (article 215.3 CP). S'ha de criticar que el legislador disposi en aquest precepte que el perdó «eximeix» de responsabilitat penal, ja que hauria de haver dit que el perdó «extingeix» la responsabilitat penal, ja que el perdó no determina que falti un dels pressupòsits per a la imposició de la pena (exempció), sinó que implica la desaparició una responsabilitat penal ja existent (extinció).

En tercer lloc, respecte el delicte de danys greument imprudents, l'article 267 CP disposa que el perdó de l'ofès determina l'extinció de la pena o de l'acció penal. De nou es manifesta aquí la defectuosa tècnica legislativa de la Llei Orgànica 15/2003, ja que al modificar l'article 130.4rt CP i disposar que el perdó, per ésser eficaç, ha d'atorgar-se abans que recaigui sentència, hauria d'haver modificat simultàniament l'article 267 CP i establir que el perdó de l'ofès, en el cas dels danys greument imprudents, extingeix l'acció penal i, en tot cas, la responsabilitat penal encara no establerta per sentència. El delicte de danys greument imprudents sols és perseguible prèvia denúncia de la persona agreujada o del seu representant legal, tret que es tracti de menors, incapaços o de persones desvalgudes, supòsits en que també pot denunciar el Ministeri Fiscal. La mateixa consideració que hem fet en l'àmbit del delicte de descobriment i revelació de secrets és aquí vàlida: en aquest cas, el perdó no és una causa d'extinció de la responsabilitat penal, sinó de desistiment de l'acció penal.

En quart i últim lloc, l'article 639 CP preveu l'eficàcia del perdó en les faltes perseguibles a instància de part, que són les dels articles 620, 621 i 624 CP. Aquestes faltes sols es poden perseguir prèvia denúncia de la persona agreujada o del seu representant legal (o del Ministeri Fiscal si la persona agreujada és

menor d'edat, incapaç o persona desvalguda). També respecte les faltes es preveu que el perdó extingeix l'acció penal o la responsabilitat penal i, per aquesta raó, torna a aparèixer la ja criticada incoherència sistemàtica del legislador de la reforma de 2003.

1.2. Notes de Dret comparat

Per l'estudi de la nostra institució del perdó de l'ofès, resulta interessant esbrinar si hi ha algun país del nostre entorn que prevegi una figura semblant en la seva legislació penal.

A Itàlia existeix la institució de la *remissione della querela* per part de la *persona offesa*¹⁰, *remissione* que extingeix la pena en els delictes que sols són punibles si existeix querrela de la persona ofesa¹¹. Aquesta *remissione* pot ser processal o extraprocessal. Al temps, aquesta última pot ser expressa o tàcita —realització de fets incompatibles amb la voluntat de persistir en la querella—. La *remissione* ha de ser prèvia a la condemna¹² —tret de disposició legal en un altre sentit—, no pot sotmetre's a termini o condició i pot incloure la renúncia a la restitució o reparació del dany (article 152 Codice penale)¹³. El *Codice penale* regula expressament el

¹⁰ A Itàlia existeixen opinions diverses sobre la naturalesa de la *remissione*. Per alguns, aquesta última té naturalesa substantiva (ROMANO/GRASSO/PADOVANI, *Art. 150-240*, p. 40, p. 45), en part perquè està regulada entre les causes d'extinció del delicte. D'altres consideren que la seva naturalesa és purament processal (ANTOLISEI, *Manuale di Diritto penale*, p. 758), perquè entenen que si la *remissione* extingeix la *querela*, que té una naturalesa processal.

¹¹ La *remissione* és una institució clarament diferenciada de la *renuncia* a la querella. Aquesta última consisteix en la omisió de la querella, tot i tenir la possibilitat d'interposar-la, mentre que aquella entra en joc precisament una vegada interposada la querella (ROMANO/GRASSO/PADOVANI, *op. cit.*, p. 40).

¹² És a dir, prèvia a la «sentència o decret irrevocable». Això suposa, lògicament, que no és possible la *remissione* en fase d'apel·lació o cassació. Cfr. CRESPI/STELLA/ZUCALÀ, *Commentario*, Art. 152, p. 439.

¹³ *Remissione della querela*

1. Nei delitti punibili a querela della persona offesa (120-126), la *remissione* estingue il reato.

perdó en cas que l'ofès sigui menor, incapaç o malalt (article 153)¹⁴. El perdó no té efectes si el querellat el recusa expressa o tàcitament —és a dir, mitjançant fets incompatibles amb la voluntat d'acceptar-lo— (article 155)¹⁵. Per altra banda, existeix un D.L. de 28 de febrer de 2000, n. 274, el qual preveu en els articles 34 i 35 una *causa di esclusione della procedibilità* per un fet que és especialment lleu, quan «no hi ha un interès especial de l'ofès en prosseguir el procediment»¹⁶. La institució de la *remissione della querela* per part de la *persona offesa* presenta moltes similituds amb al regulació espanyola actualment vigent. En efecte, la reforma de 2003 del Codi penal espanyol ha aproximat molt la nostra regulació a la italiana.

En canvi, la nostra regulació presenta diferències importants amb el Dret alemany. Aquest preveu com a causes d'extinció de la responsabilitat penal la prescripció

2. La remissione è processuale (340 c.p.p.) o estraprocessuale. La remissione estraprocessuale è espressa o tacita. Vi è remissione tacita, quando il querelante ha compiuto fatti incompatibili con la volontà di persistere nella querela.

3. La remissione può intervenire solo prima della condanna (648 c.p.p.), salvi i casi per i quali la legge disponga altrimenti (542-2).

4. La remissione non può essere sottoposta a termini o a condizioni. Nell'atto di remissione può essere fatta rinuncia al diritto alle restituzioni e al risarcimento del danno (185; 340 c.p.p.).

¹⁴ Esercizio del diritto di remissione. Incapaci

1. Per i minori degli anni quattordici e per gli interdetti a cagione di infermità di mente (414 c.c.), il diritto di remissione è esercitato dal loro legale rappresentante (120, 121).

2. I minori, che hanno compiuto gli anni quattordici, e gli inabilitati (415 c.c.) possono esercitare il diritto di remissione, anche quando la querela è stata proposta dal rappresentante, ma, in ogni caso, la remissione non ha effetto senza l'approvazione di questo.

3. Il rappresentante può rimettere la querela proposta da lui o dal rappresentato, ma la remissione non ha effetto, se questi manifesta volontà contraria.

4. Le disposizioni dei capoversi precedenti si applicano anche nel caso in cui il minore raggiunge gli anni quattordici, dopo che è stata proposta la querela.

¹⁵ Accettazione della remissione

1. La remissione non produce effetto, se il querelato l'ha espressamente o tacitamente ricsuta. Vi è ricsuta tacita, quando il querelato ha compiuto fatti incompatibili con la volontà di accettare la remissione.

2. La remissione fatta a favore anche di uno soltanto fra coloro che hanno commesso il reato si estende a tutti, ma non produce effetto per chi l'abbia ricsuta.

3. Per quanto riguarda la capacità di accettare la remissione, si osservano le disposizioni dell'art 153.

4. Se il querelato è un minore o un infermo di mente, e nessuno ne ha la rappresentanza, ovvero chi la esercita si trova con esso in conflitto di interessi, la facoltà di accettare la remissione è esercitata da un curatore speciale (338, 340 c.p.p.).

¹⁶ Sobre el paper de la reparació en aquests fets especialment lleus, cfr. *infra* la nostra proposta final.

del delict i de la pena (§§ 78 ss. StGB), així com l'exercici del dret de gràcia per part de l'Estat (§ 452 StPO), però *no contempla la possibilitat d'extinció de la responsabilitat penal mitjançant el perdó de l'ofès*. Aran bé, això no significa que la víctima no jugui cap paper en el Dret penal alemany. Per una banda, en el procés penal alemany, la víctima té una important posició en els delictes privats, enumerats en el § 374 I StPO [Strafprozeßordnung]: *Hausfriedensbruch* (violació de la llar), *Beleidigung* (injúries), *Verletzung des Briefgeheimnisses* (vulneració del secret de correspondència), *einfache Körperverletzung* (lesions simples), *Bedrohung* (amenaces), *Bestechlichkeit im geschäftlichen Verkehr* (corrupció en el tràfic econòmic), *Sachbeschädigung* (danys), *Straftaten im Sinne des Gesetzes gegen den unlauteren Wettbewerb* (delictes tipificats a la llei contra la competència deslleial), *Verstöße gegen Urheberrechte* (infraccions contra els drets d'autor). La víctima pot retirar la denúncia en qualsevol moment del procés (§ 391 I StPO), tot i que l'últim moment per fer-ho és la terminació ferma del procés, és a dir, la sentència ferma¹⁷.

A més, per altra banda, en Dret alemany existeixen mecanismes dirigits a què el procés per determinats delictes no acabi en sentència judicial, mecanismes en els quals la voluntat de la víctima té molta importància. A aquest respecte, és especialment interessant el § 380 StPO, precepte que preveu per determinats delictes —*Hausfriedensbruch* (violació de la llar), *Beleidigung* (injúries), *Verletzung des Briefgeheimnisses* (vulneració del secret de correspondència), *Körperverletzung* dels §§ 223 i 229 (lesions), *Bedrohung* (amenaces), *Sachbeschädigung* (danys)— un intent de conciliació (*Sühneversuch*) obligatori

¹⁷ LÖWE-ROSENBERG/HILGER, *Strafprozessrecht*, § 391, núm. marg. 4. Una vegada aquesta sentència existeix, neix el deure d'execució, el qual, tot i que no l'estableix expressament el Dret alemany, es deriva del principi de legalitat (núm. marg. 6). L'execució sols es pot veure frustrada en cas d'existir un impediment per l'execució. Impediments per l'execució són la *Begnädigung* (dret de gràcia, indult), sobre la qual sols decideix l'organisme competent federal o dels *Länder*, que normalment serà un Tribunal (§ 452 StPO). Per tant, la decisió de la víctima no té, a partir de la fermesa de la sentència, cap virtualitat.

previ a la denúncia¹⁸. Aquest intent de conciliació és requisit per la interposició de la denúncia pels esmentats delictes, tret que existeixi un interès públic en la persecució del delicte —cas en què és possible la persecució d'ofici—.

Menys interès tenen les legislacions anglosaxona i americana. Per una banda, al Regne Unit la víctima no té facultats decisòries pel que fa a l'execució de la sentència penal, però la seva voluntat sí s'ha de tenir en compte a la sentència. En concret, la víctima pot expressar si considera que s'ha d'incoar un procediment penal, si la persecució s'ha d'interrompre o si l'imputat ha de romandre en presó provisional. Tot i això, la voluntat de la víctima cedeix davant l'interès públic, que és sempre superior¹⁹. Per l'altra banda, als Estats Units, l'autoritat competent per la persecució penal ha d'escoltar la víctima en el procés, però el que aquesta víctima expressi no condueix directament a cap conseqüència. En alguns Estats s'admeten els denominats «*victim impact statements*»: la víctima pot opinar en la descripció del dany que el fet delictiu li ha generat —conseqüències financeres, físiques, psíquiques o emocionals—; d'altres Estats permeten a la víctima expressar la seva opinió sobre la pena adequada²⁰. La major part dels Estats admeten també la possibilitat de què la víctima expressi la seva opinió sobre la suspensió condicional de la pena (*parole hearing*). A més, existeixen dues propostes d'*amendment* a la Constitució americana “*to protect the rights of crime victims*”, en les quals es recullen drets de la víctima a ésser escoltada. En síntesi, en aquest entorn jurídic la víctima té un paper en el procediment penal, però no existeix cap mecanisme que li permeti eliminar, mitjançant el perdó, la responsabilitat penal de l'autor del delicte.

¹⁸ Cfr., per tots, LÖWE-ROSENBERG/HILGE, *Strafprozessrecht*, § 380 StPO, núm. marg. 1 ss. Cfr. informació sobre les xifres d'èxit dels intents de conciliació, JENKEL, *Der Streitschlichtungsversuch*, p. 103-104.

¹⁹ ASHWORTH, p. 16.

²⁰ Un cas important de consideració de l'opinió de la víctima per la imposició de pena de mot és la sentència de la *Supreme Court* “*Payne v. Tennessee*, 501 U.S. 808 (1991)”.

2. El perdó de l'ofès: és un mecanisme adequat per rendibilitzar l'administració de justícia?

La regulació del perdó de l'ofès en el nostre Codi penal no resulta especialment satisfactòria. De entrada, les disposicions legals en aquesta matèria presenten greus incoherències sistemàtiques, les quals ja han estat esmentades. A més, sembla que el legislador contempli aquesta institució més com una causa d'extinció de l'acció penal que no pas com a causa d'extinció de la responsabilitat penal. En efecte, en el context legislatiu actual, sols es pot defensar que el perdó de l'ofès és una causa d'extinció de la responsabilitat penal si es sosté que la responsabilitat penal existeix prèviament a la seva declaració en la sentència i que aquesta última sols constata una realitat amb existència independent; certament, sols des d'aquesta perspectiva es pot afirmar que el perdó atorgat per l'ofès abans de la sentència (així està previst en el nostre Codi) dona lloc a l'*extinció de la responsabilitat penal*. En canvi, des d'una comprensió monista del procediment penal, l'actual regulació del perdó de l'ofès es correspon amb la d'una causa d'extinció de l'acció penal.

Ara bé, deixant de banda les peculiaritats i problemes de la nostra regulació concreta, la pregunta que cal formular-se és si la institució del perdó de l'ofès com a causa d'extinció de la responsabilitat penal és un mecanisme adequat per rendibilitzar els recursos de l'Administració de Justícia. Noti's que no ens preguntem únicament si l'existència de la institució del perdó de l'ofès és un mecanisme *útil* per estalviar recursos de l'Administració de Justícia, sinó si aquest és un mecanisme *adequat*: i és que en la nostra valoració de la institució no sols tenim en compte els arguments en torn l'*eficàcia* de la institució, sinó també els arguments relacionats amb la seva *legimitat*.

2.1. Pros i contres de la institució del perdó de l'ofès

Existeix una sèrie d'arguments que sembla donar suport a l'existència de la institució del perdó de l'ofès en el nostre Codi penal: *en primer lloc*, el perdó evita que s'arribi a una sentència condemnatòria i això implica òbviament una reducció dels costos de l'Administració de Justícia, ja que s'estalvien les despeses de l'execució de la sentència. *En segon lloc*, sembla que si l'ofès atorga el seu perdó, això significa que ja no es considera com a tal i que, per tant, no té sentit imposar la pena a l'autor. *En tercer lloc*, el perdó de l'ofès és una causa d'extinció de la responsabilitat penal que s'explica per la reduïda rellevància social de determinats fets delictius, els quals afecten més bé a interessos individuals. Precisament perquè la dimensió lesiva de tals fets més important es troba en l'esfera individual de l'ofès, sembla que té sentit oferir a aquest últim cert control sobre el procediment i resolució del conflicte. *En quart lloc*, el legislador reconeix eficàcia extintiva al perdó sols en determinats delictes perseguibles a instància de part. Això, al temps, implica que el perdó opera en supòsits en els quals ja existeix disponibilitat del titular del bé jurídic sobre el procediment en qüestió. Al igual que l'ofès «pot decidir lliurement si desitja la intervenció dels tribunals o prefereix el silenciament del fet»²¹, durant el procés se li ofereix la possibilitat de disposar sobre l'objecte d'aquest últim, perdonant el presumpte responsable del fet. El perdó de l'ofès seria únicament expressió de què es continua reconeixent el poder de la víctima per decidir sobre la “publicació” del conflicte: aquesta pot tornar a “privatitzar-lo” en qualsevol moment abans de la sentència.

Aquests arguments no generen cap problema des d'un anàlisi de l'eficàcia de la institució del perdó de l'ofès, però sí generen dubtes des de la perspectiva de la legitimitat. Vet aquí les respostes als arguments mencionats, respostes que, en la nostra opinió, són més convincents i estan en condicions de rebatre els arguments a favor de la institució. *En primer lloc*, és ben cert que el perdó de l'ofès implica un

²¹ BOLDOVA PASAMAR, *op. cit.*, p. 286

estalvi de despesa a l'Administració de Justícia; ara bé, aquest argument apel·la únicament a l'eficàcia (en termes econòmics) de la institució i per això no és suficient per a legitimar la seva existència. En efecte, que una institució resulti rentable per l'Administració de Justícia no significa que sols per aquesta raó sigui legítima. *En segon lloc*, contra l'afirmació segons la qual és raonable que el perdó de l'ofès elimini la responsabilitat penal de l'autor perquè no té sentit castigar a algú per un fet perdonat per la seva víctima cal dir el següent: el delictes és un conflicte públic entre el delinqüent i la societat i, per aquesta raó, el fet que la víctima es consideri satisfeta sense la imposició d'una pena a l'autor o que deixi de considerar-se "ofesa" pel delictes no és suficient per eliminar la dimensió pública del delictes, ja que el delictes no és un problema entre l'autor i la víctima, sinó entre l'autor i tota la societat. Per això resulta molt i molt discutible que la víctima estigui legitimada per a considerar que el conflicte s'ha resolt satisfactòriament. *En tercer lloc*, al tercer argument a favor de la institució del perdó de l'ofès, s'ha de respondre que quan s'afirma que l'ofès té la facultat de controlar el conflicte generat pel delictes fins al punt de "disposar" sobre ell, posant-li fi, no s'està parlant d'un conflicte de naturalesa pública, sinó d'un conflicte de caràcter privat i, òbviament, aquesta classe de conflicte no és la pròpia del Dret penal. Per això, tot i ser formalment penal, aquest conflicte es regeix per principis que no són els propis del Dret penal. Aquesta tesis es confirma quan s'examina la continuació del tercer argument a favor de la institució de l'ofès: l'argument afirma que la possibilitat d'extingir la responsabilitat penal mitjançant el perdó respon a la realitat de què en aquest conflicte els interessos en joc són essencialment individuals i la dimensió social del conflicte és gairebé irrellevant. Certament, si el que prima en un conflicte són els interessos individuals, llavors s'hauria d'arribar a la conclusió de què aquest conflicte s'ha de destipificar, s'ha d'expulsar del Dret penal i s'ha de deixar en mans del Dret privat. Si, en canvi, el conflicte té una dimensió pública, llavors aquest no sols afecta la víctima sinó també la societat, de manera que la víctima no pot perdonar al delinqüent el seu deute perquè la no és la seva única creditora. *En quart lloc*, davant quart argument a favor de la institució del perdó de l'ofès, s'ha de dir que el paral·lelisme entre la disponibilitat del bé jurídic,

perseguitabilitat sols a instància de part i eficàcia extintiva del perdó de l'ofès no és del tot convincent, ja que el perdó no és eficaç respecte tots els béns jurídics disponibles ni en tots els delictes sols perseguibles a instància de part. Per una banda, no sembla que la disponibilitat del bé jurídic sigui el fonament de l'eficàcia extintiva del perdó, ja que existeixen nombrosos tipus penals en els quals el bé jurídic protegit és disponible (per exemple, la llibertat sexual) respecte als quals el perdó no elimina la responsabilitat penal — altres exemples són l'abandonament de família, reproducció assistida sense consentiment de la dona, delictes relatius a la propietat intel·lectual i industrial, delictes societaris, etc. I, al temps, el perdó opera en tipus en què el bé jurídic no és disponible; així, per exemple, el perdó de l'ofès elimina la responsabilitat en el cas de l'homicidi per imprudència lleu (article 621.2 CP), un cas clar en què el bé jurídic no és disponible. Per tant, sembla clar que la disponibilitat del bé jurídic no és el criteri determinant per decidir quan el perdó té com a efecte l'extinció de la responsabilitat penal. Per altra banda, tampoc sembla que la perseguitabilitat sols a instància de part sigui la raó que explica l'eficàcia extintiva del perdó de l'ofès, ja que tot i que és cert que tots els delictes en els quals opera el perdó sols són perseguibles a instància de part, la afirmació inversa no és certa. Tot i això, a aquest respecte cal dir que, tal com hem vist abans, en Codis penals anteriors al vigent el perdó de l'ofès sí operava en tots els delictes sols perseguibles a instància de part i que, per aquesta raó, té sentit vincular aquesta institució i la idea de què la víctima té disponibilitat sobre el conflicte. No obstant, com ja s'ha explicat, no resulta convincent la idea de què el delicte, que és un conflicte entre delinqüent i societat, quedi en mans de la persona ofesa, qui no és més que algú integrat en una de les parts del conflicte, a saber, de la societat.

2.2 Consideracions crítiques sobre la capacitat de rendiment del perdó de l'ofès

2.2.1. La pena i els denominats “equivalents funcionals”

En el debat jurídic-penal actual es discuteix intensament si és possible aconseguir solucionar els conflictes penals sense necessitat de recórrer a la pena. En aquest treball ens interessa plantejar-nos si el perdó de l'ofès podria constituir una alternativa a la pena, alternativa menys lesiva per les llibertats de l'autor del delicte i més econòmica per l'Estat.

La pena és un mecanisme per l'assegurament de la vigència de les normes jurídic-penals²². En efecte, la pena no pretén rescabalar el dany o equilibrar determinades descompensacions que s'hagin generat entre particulars²³, sinó que té la funció de transmetre el missatge de què la norma que el delinqüent ha posat en dubte continua estant vigent. Així, la pena imposada a l'homicida expressa que la norma que protegeix la vida (el valor de la vida, si se vol), continua vigent en la societat tot i que el delinqüent hagi destruït una vida. Ara bé, la pena no és l'únic mecanisme per l'assegurament de la vigència de les normes jurídic-penals. En aquest sentit, JAKOBS ha expressat clarament que existeixen “equivalents funcionals de la pena”²⁴. Entre ells es compten, per exemple: a) la *poena naturalis* (“el pecado lleva consigo la penitencia”); b) el trasllat del conflicte (o part del conflicte) a la víctima quan ella mateixa ha contribuït a la seva formació; c) la solució del conflicte com si aquest no hagués existit (infraccions de bagatel·la); d) les mesures de seguretat; e) la indemnització rescabadora per reparar les conseqüències del delictes, etc. Aquests “equivalents funcionals de la pena” poden presentar-se com mecanismes especialment apropiats en supòsits en què el conflicte té un caràcter altament privat, entenent per això últim la situació en què el conflicte existeix essencialment entre autor i víctima i sols té una magnitud pública pel fet que la víctima és un ciutadà al qual se li han negat determinats drets garantits per normes jurídic-penals (la societat se reflecteix en ella no tant per

²² JAKOBS, AT, 1/1 ss.

²³ LESCH, *Verbrechensbegriff*, p. 81.

²⁴ JAKOBS, AT 1/12 ss.

l'amenaça que el dany sofert representa, sinó per la negació de l'estatus d'igualtat que el delicte significa). Exemples de conflictes particulars són els delictes no violents contra el patrimoni, els delictes contra l'honor, les amenaces lleus, etc. En ells, la imposició d'una pena pot semblar un mitjà excessivament greu (també des d'un punt de vista col·lectiu) si un equivalent funcional (menys greu) podria constituir una reacció apropiada. Ara bé, si no es vol perdre de vista que aquí estem, en tot cas, en Dret penal, els equivalents de la pena han d'expressar el reconeixement per part de l'autor de l'estatus de ciutadà de la víctima, tornant-li la seva posició original que va negar-li mitjançant el delicte. Aquest "plus" (el restabliment de la situació de reconeixement) respecte al mer rescabament o indemnització és precisament la càrrega del delicte que l'autor ha de suportar.

2.2.2. El perdó de l'ofès no és un bon mecanisme

El perdó de l'ofès no és un equivalent funcional de la pena i, per tant, no és un mecanisme encertat per evitar que el conflicte jurídic-penal arribi a traduir-se en un procediment i, finalment, en una sentència. En efecte, el perdó de l'ofès no compleix la exigència essencial de expressar el reconeixement de la norma desestabilitzada per l'autor del delicte. Això es deu a què, en el cas del perdó, ni l'Estat dona resposta al delicte reafirmant la vigència de la norma, ni el delinqüent expressa el missatge de què la norma continua vigent, sinó que existeix únicament un missatge provinent d'una persona, la víctima, que no és més que un membre d'una part del conflicte (de la societat). El perdó de l'ofès és una espècie de mesura de gràcia privada, una espècie de delegació del dret de gràcia de l'Estat en l'ofès. I tal delegació és difícil de legitimar²⁵.

²⁵ En realitat, la mateixa figura de l'indult resulta problemàtica, ja que es tracta d'un mecanisme de legitimitat molt discutida, per una banda, perquè consisteix en un perdó que no té base en la disminució de la responsabilitat penal per alguna de les causes legalment previstes. I, per altra banda, perquè és una facultat de la que disposa el Govern, no el Poder Judicial, fet que resulta

Per això, si volem alleugerir la feina de l'Administració de Justícia i permetre que aquesta inverteixi els seus recursos limitats de la manera més eficient possible, la via correcta no és la institució del perdó de l'ofès. Quina solució alternativa ens queda?

3. Propostes per rendibilitzar els recursos de l'Administració de Justícia

3.1 Introducció

Així doncs, el perdó de l'ofès no és una figura adequada per rendibilitzar els recursos de l'Administració de Justícia, perquè, tot i que redueix els costos d'aquesta última, no resol el conflicte del delictes de manera convincent, ja que no respecta el caràcter públic del conflicte que representa el delictes²⁶. Amb això, rebutgem els models teòrics partidaris de "tornar el conflicte a la víctima" completament²⁷ i no, en canvi, certa participació d'aquesta en la resolució del conflicte. En aquest treball, proposem diverses alternatives de modificació del Codi penal que, segons el nostre parer, podrien redundar en la reducció de la despesa de la Justícia i serien, al temps, legítimes des de la perspectiva dels principis del Dret penal.

estrany a la vista del principi de divisió de poders que hauria de regir tota la organització de l'Estat de Dret.

²⁶ Cfr. SILVA SÁNCHEZ, «Sobre la relevancia jurídico-penal de la realización de actos de "reparación"», *Poder Judicial* 45, 1997, p. 197, p. 196.

²⁷ Cfr. nombroses referències sobre aquest pensament a SILVA SÁNCHEZ, «Sobre la relevancia jurídico-penal de la realización de actos de "reparación"», *Poder Judicial* 45, 1997, p. 187 s. Més endavant desenvolupem la nostra tesi, en la qual proposem l'admissió de la conciliació i la reparació; tot i això, admitem aquestes institucions no perquè considerem que la víctima és la titular del conflicte que genera el delictes i, per tant, que el Dret penal ha de dirigir-se a reparar el dany que aquesta ha sofert, sinó perquè, sota determinats pressupòsits, considerem que aquests mecanismes són equivalents funcionals de la pena, és a dir, tenen la mateixa força expressiva que aquesta última.

3.2. Eliminació dels delictes sols perseguibles a instància de part

En la nostra opinió, no sols és problemàtic que en alguns delictes perseguibles sols a instància de part el perdó determini l'extinció de la responsabilitat penal, sinó que ja la mateixa existència del delictes sols perseguibles a instància de part és en si mateixa un problema. En la nostra opinió, la perseguibilitat sols a instància de part suposa una privatització del Dret penal que no casa bé amb la funció d'aquesta branca de l'ordenament jurídic. En efecte, el poder d'intervenció de l'Administració de Justícia penal no pot dependre de la decisió de la víctima, ja que el delicte és, per naturalesa, un conflicte públic entre el delinqüent i tota la societat. Per aquesta raó, en aquest supòsits, el legislador hauria de prendre una decisió definitiva sobre si els comportaments tipificats generen un conflicte públic entre delinqüent i societat, de manera que han de romandre en el Codi penal com a delictes públics²⁸, o si bé es tracta de comportaments que generen un conflicte únicament privat, de manera que han de sortir fora de la legislació penal i passar a tenir respostes jurídiques de menor intensitat. Un cas clar és el del delicte de calumnies i injúries quan no es tracta d'injúries o calumnies contra un funcionari públic, autoritat o agent amb referència a fets concernents a l'exercici del seu càrrec —o sigui, els supòsits en què les calúnies i les injúries són delictes privats i no semipúblics, article 215.2 CP—²⁹. Tot i això, som conscients de la radicalitat d'aquesta proposta i, per això, exposem una altra alternativa que podria tenir més bona acollida.

²⁸ En aquest sentit la proposta de Gerhard GREBING, citat per WEBER, *SchiedsamstsZeitung* 53 (1982), vol. 2, p. 24.

²⁹ En les injúries i calúnies considerades delictes privats, l'ofès té el monopoli absolut de l'acció penal i de la pretensió punitiva. La pregunta és evident: si es tracta d'un conflicte privat respecte del qual l'Estat no té cap capacitat ni d'incoar el procediment ni de continuar-lo en cas que la víctima desisteixi de l'acció penal, quin sentit té que aquest conflicte es consideri delicte?

3.3. Alternatives a la pena i al perdó de l'ofès

En segon lloc, hem estudiat si existeixen alternatives a la pena amb la capacitat d'alleugerir la tasca de l'Administració de Justícia sense que calgui "privatitzar" el conflicte penal. Amb altres paraules, ja que rebutgem el mecanisme del perdó de l'ofès perquè suposa deixar en mans de la víctima la decisió del conflicte, cosa que és símptoma d'una privatització del conflicte, la qüestió que ens plantejem és si llavors sols queda com alternativa possible la imposició de la pena o si, en canvi, existeixen d'altres possibilitats. En la nostra opinió, les possibilitats que cal analitzar són els mecanismes de la reparació i la conciliació. Les preguntes que cal formular-se són dues: (1) si l'acte de *reparació* de l'autor té la capacitat d'expressar que la norma penal és vàlida i que, al cometre el delicte, l'autor va comunicar un missatge equivocat; si la resposta és afirmativa, llavors la reparació pot desenvolupar l'efecte de restabilització de la vigència de la norma de manera funcionalment equivalent a la pena; i (2) si la *conciliació* pot ser un bon mecanisme de resolució del conflicte penal, ja que en l'acte de conciliació l'autor expressa de manera socialment rellevant que la norma que va vulnerar amb el seu delicte continua vigent.

El delicte expressa un conflicte al qual es respon habitualment amb la pena, la qual s'imposa a través d'una declaració forçosa de responsabilitat penal mitjançant un procediment formal. Ara bé, poden existir d'altres mecanismes per a resoldre el conflicte generat pel delicte. A aquest respecte, no totes les alternatives que resultin eficaces són legítimes, ja que el Dret penal està sotmès a una sèrie de principis i finalitats essencials, en la mesura en què s'emmarca en un Estat de Dret. En efecte, existeixen mesures eficients que no són legítimes. Per exemple: eliminar les garanties del procés penal podria reduir notablement els costos de l'Administració de Justícia, però resultaria il·legítim en el nostre Estat de Dret. Per això, sols si la conciliació i la reparació constitueixen veritables equivalents funcionals de la pena, és a dir, si desenvolupen les mateixes funcions que aquesta última té atribuïda dins l'Estat de Dret, podran ser alternatives legítimes a la pena.

I quina és la funció assignada a la pena en el nostre Estat de Dret? Es tracta de la funció d'expressar el restabliment de la norma la vigència de la qual ha estat posada en dubte pel delinqüent mitjançant el seu comportament.

És ben cert que la pena té uns costos importants: en la seva forma bàsica de pena de presó, la pena suposa, en primer lloc, un cost de llibertat pel delinqüent i, en segon lloc, la seva execució genera importants despeses per l'Estat. Doncs bé, la pregunta és es pot recórrer a una alternativa a la pena que permeti reduir aquests costos i alhora compleixi les funcions atribuïdes a la pena. En concret, ha d'analitzar-se si la *conciliació* i la *reparació* tenen la mateixa força comunicativa que la pena, és a dir, si poden expressar de manera consistent que la norma infringida pel delinqüent continua vigent. En ambdues figures, la reparació i la conciliació, concorre una diferència essencial respecte al perdó de l'ofès que les converteix en candidates més adequades com alternatives a la pena. Aquesta diferència consisteix en què, mentre que en el cas del perdó de l'ofès aquest últim no és una de les parts del conflicte entre societat i delinqüent que constitueix el delictes —sinó únicament un membre d'una de les dues parts, un membre de la societat—, en el cas de la reparació i la conciliació el delinqüent sí és una part del conflicte i, per tant, pot dialogar amb l'altra part i donar-li una resposta satisfactòria. I, en concret, en la reparació i la conciliació, el que passa és que el delinqüent reconeix la seva responsabilitat pel fet³⁰ i, per tal d'expressar amb suficient intensitat que la norma que ell va infringir continua vigent, realitza comportaments que pretenen tenir aquest contingut comunicatiu, en concret, intenta reparar el dany causat mitjançant el delictes o expressar formal i seriosament la seva conciliació amb la víctima.

³⁰ KINDHÄUSER, *StGB*, § 46a StGB, núm. marg. 2: en Dret alemany, per tal que la reparació pugui tenir efectes de atenuació o inclús exclusió de la responsabilitat penal, cal que l'autor reconeixi el fet. Aquest requisit de l'aplicació del § 46a StGB mostra ja clarament que estem davant un mecanisme essencialment diferent del perdó de l'ofès. No obstant, també és cert que en aquest procediment cal que la víctima consenteixi als efectes atenuants o exonerants de la reparació

Així, pel que fa a la *reparació*, que podria tenir rellevància essencialment en els casos de delictes patrimonials, cal dir que la mera reparació en el sentit del Dret civil no té la força comunicativa de reconèixer la vigència de la norma infringida, sinó que únicament resol el conflicte entre autor i víctima, no el conflicte entre delinqüent i societat. Amb altres paraules: la mera reparació civil rescabala el dany causat pel delicte, però no repara la pau social lesionada amb la infracció de la norma penal, de manera que la reparació civil, valgui el joc de paraules, no “repara” totes les conseqüències negatives del fet delictiu. En Dret penal, la reparació sols pot arribar a ésser un equivalent funcional de la pena si expressa un *acte personal de restabliment voluntari del Dret*³¹. La reparació penal hauria de ser una compensació de les conseqüències del fet delictiu a través d’una prestació voluntària³² de l’autor que ha de servir per restablir la pau jurídica malmesa pel delicte³³. Per això, per tal de ésser un equivalent funcional de la pena, la reparació penal hauria de tenir un doble contingut: la reparació del dany a la víctima (que coincideix amb el concepte civil de reparació) i la reparació simbòlica que té com a destinatari a la societat³⁴.

(BGH, StV 2004, 72), de manera que la víctima sí té en part en les seves mans la decisió sobre la resolució del conflicte.

³¹ SILVA SÁNCHEZ, «Sobre la relevancia jurídico-penal de la realización de actos de “reparación”», *Poder Judicial* 45, 1997, p. 197, p. 201. Cfr. també ROXIN, *Strafrecht, AT*, vol. I, p. 47, qui considera que la reparació pot cumplir els fins de la pena fins a determinar que en alguns supòsits aquesta última no sigui necessària.

³² El fet que sigui voluntària ja marca una diferència essencial amb la pena (cfr. ROXIN, *FS-Baumann*, p. 243 ss.) i, per aquesta raó l’estem estudiant no com a possible pena, sinó com a equivalent funcional d’aquesta última, com a possible alternativa a la pena.

³³ Clarament en contra de la reparació com a tercera via del Dret penal, HIRSCH, *ZStW* 102 (1990), p. 535 ss. Crítica la posició de HIRSCH i defensa la reparació com a tercera via, ROXIN, *FS-Baumann*, p. 243 ss.

³⁴ NOLTENIUS, *GA*, 2007, p. 525, que és contrària a la institució de la reparació del § 46ª StGB, insisteix en què el delicte lesiona la relació general de reconeixement, a més de generar un dany, així que no pot “curar-se” la ferida del delicte amb el mer rescabament del dany. L’autora té raó i, per aquesta raó, la reparació penal no pot tenir com a únic contingut la reparació civil, sinó que requereix quelcom més capaç de “curar” el dany a la relació general de reconeixement generat pel delicte. Inclús podria dir-se que la reparació penal ni tan sols requereix l’efectiva reparació civil del dany, com es constata al § 46a StGB, el qual equipara la reparació total o en gran part amb l’intent seriós de reparar. NOLTENIUS considera que l’autor no és competent per resoldre el conflicte, sinó que sols ho és l’Estat, però aquest problema es pot resoldre sotmetent la reparació a un control i aprovació estatals. Tot i això, hem de reconèixer que l’admissió de la reparació com alternativa a la pena genera problemes des de la perspectiva del principi de presumpció d’innocència (cfr. sobre això, NOLTENIUS, *GA*, 2007, p. 527); a aquest respecte, KONDZIELA, *MschKrim* 72 (1989), p. 183,

A Espanya, la reparació és únicament una circumstància que atenua la responsabilitat penal (article 21.5) si té lloc en qualsevol moment del procediment i amb anterioritat a la celebració de l'acte del judici oral. Aquesta regulació expressa una acollida tímida per part del nostre ordenament de la funció que pot tenir la figura de la reparació. *La proposta és la de donar més importància a la reparació, fins a admetre que en determinats supòsits elimini la necessitat de la imposició de la pena.* A aquest respecte, interessa esmentar la decisió del legislador alemany, qui al § 46a StGB³⁵ preveu la possibilitat d'atenuar facultativament i, fins i tot, de *prescindir de la pena* si aquesta és inferior a un any de privació de llibertat o a 360 dies-multa, *sempre que l'autor reperi el seu fet en tot o en la part més gran o bé ho pretengui seriosament o, en el cas de què la reparació del dany requereixi prestacions personals o una renúncia personal important, indemnitzi a la víctima en tot o en gran part*³⁶. Això significa que en el Dret penal alemany la reparació pot tenir el valor, si així ho considera el Jutge, de substituir a la pena. El Dret austríac va encara més enllà i preveu dos casos de renúncia a la imposició de la pena en supòsits de reparació: en primer lloc, si la reparació s'ha verificat abans de la denúncia i es tracta d'un delictes particular no violent, procedeix l'exempció de la pena; en segon lloc, si la reparació es verifica amb posterioritat a la denúncia i el fet no està castigat amb una pena privativa de llibertat de més de tres anys, també procedeix l'exempció de la pena «sempre que l'autor s'hagi al menys ocupat

afirma que la previsió del § 46a StGB és problemàtica perquè per tal que un fet punible tingui conseqüències sancionatòries cal la constatació judicial de la culpabilitat i, per aquesta raó, proposa sotmetre el mecanisme del § 46a StGB a un procediment judicial en el qual el jutge constati, com a mínim, la credibilitat del reconeixement de culpabilitat que fa l'autor del fet (p. 187 ss.).

³⁵ Introduït per la *Gesetz zur Änderung des Strafgesetzbuches, der Strafprozeßordnung und anderer Gesetze*, de 28 d'octubre del 1994, BGBl. 3186, més coneguda com *Verbrechensbekämpfungsgesetz*. Cfr., per tots, sobre els pressupòsits d'aquesta reparació, SCHÖNKE/SCHRÖDER, § 46a, núm. marg. 1 ss.

³⁶ Sobre els problemes interpretatius que planteja aquest present precepte, cfr. KILCHLING, *NSStZ* 1996, p. 312 ss.

seriosament d'eliminar les conseqüències del fet, de reparar-les o compensar-les d'alguna manera en allò essencial»³⁷.

Per la seva banda, la *conciliació*, per tal de considerar-se un equivalent funcional de la pena, a més de restaurar la pau entre l'autor del delicte i la víctima, hauria de restaurar la pau pública que ha estat lesionada pel delicte. I per tal d'assolir aquesta fita, la conciliació hauria de significar un acte de restabliment de les normes penals. En aquest sentit, considerem que la regulació alemanya del § 380 StPO, que preveu un procediment —que és anterior al procés penal— d'intent de conciliació obligatori previ a la denúncia³⁸, revesteix l'acte de conciliació d'unes garanties i formalitats que atorguen a la conciliació el valor del restabliment de les normes lesionades. A aquest respecte, cal matissar que la possibilitat de conciliació dins aquest procediment d'intent obligatori de conciliació, s'admet sols per determinats delictes, qüestió que probablement està relacionada amb el fet que els delictes més greus (exclosos del § 380 StPO) necessiten la resposta més contundent (en termes cognitius) de la pena per tal que es consideri restablitzada la norma; sobre aquesta hipòtesi que formulem aquí tornarem més endavant, al formular la nostra proposta final.

En la nostra legislació actual, sols trobem un precepte que reconeix la possibilitat de atorgar efecte d'extinció de responsabilitat penal mitjançant la conciliació i la reparació. Es tracta de l'article 19 de la Llei Orgànica de Responsabilitat penal del Menor 5/2000, el qual preveu que el Ministeri Fiscal por desistir de la continuació de l'expedient a la vista de la gravetat i circumstàncies del fet, la falta de violència o intimidació greus i al fet que el menor s'hagi conciliat amb la víctima o hagi assumit el compromís de reparar el dany causat a la víctima o al perjudicat pel delicte, etc.

³⁷ Cfr. §§ 42 i 167 öStGB. Cfr. l'anàlisi de PÉREZ SANZFERRO, *Reparación y conciliación en el sistema penal*, p. 152 ss.

³⁸ RÖSSNER, *AK-StPO*, § 380, núm. marg. 9 ss.

4. Proposta final

Podem admetre la conciliació i la reparació com a resposta penal que substitueixi a la pena i alhora compleixi la mateixa funció que aquesta última? De entrada, considerem que és possible que aquests mecanismes operin com a equivalent funcional de la pena, ja que permeten que l'autor expressi seriosament que la norma que va infringir continua vigent. Ara bé, la conciliació i la reparació poden substituir sempre a la pena? No, i ara expliquem per què.

Si observem l'article 19 LOPM, podem veure que el legislador espanyol ha limitat l'eficàcia del mecanisme de la conciliació o reparació als supòsits en què el Ministeri Fiscal decideixi desistir de continuar l'expedient a la vista de la gravetat del fet ... i «de manera particular la falta de violència o intimidació greus en la comissió dels fets». Interessant resulta en especial aquesta última previsió i ens dona peu a exposar la nostra **primera conclusió: la conciliació i la reparació sols poden arribar a ser equivalents funcionals de la pena, és a dir, a tenir el mateix contingut expressiu que la pena, en supòsits en que el fet no és especialment greu**³⁹. La raó d'aquesta limitació és que davant un comportament delictiu greu cal que la resposta de l'Estat sigui suficientment contundent en termes cognitius per tenir la mateixa força comunicativa que la pena i així restablir la vigència de la norma lesionada. Per això, *la reparació i la conciliació sí poden restablir les normes lesionades en el cas de delictes poc greus*⁴⁰, però, *en canvi, els hi falta contundència cognitiva per tal de restablir les normes lesionades en cas de delictes greus*. Això implica reconèixer una espècie de *correspondència entre gravetat del delicte i resposta al delicte, correspondència*

³⁹ També el procediment alemany d'intent obligatori de conciliació està limitat a alguns delictes, tot i que aquests son lleus o mitjanament greus (per exemple, el cas de la *Bedrohung*). A Espanya, amb referència a la reparació, SILVA SÁNCHEZ, «Sobre la relevancia jurídico-penal de la realización de actos de "reparación"», *Poder Judicial* 45, 1997, p. 200, ja s'ha pronunciat a favor de limitar aquesta solució al conflicte del delicte a tipus penals de poca gravetat.

⁴⁰ Encara que no sembla que aquests mecanismes siguin adequats en els supòsits de delictes poc greus sense víctima concreta, com passa, per exemple, en els delictes de perill abstracte o en els delictes contra béns jurídics supraindividuals (DÖLLING, *JZ* 1992, p. 495).

que té sentit en termes de proporcionalitat. Inclús podríem dir que si, per exemple, el legislador admetés la reparació i conciliació com alternatives a la pena en els delictes patrimonials no violents, estaríem davant una modificació en pro d'un respecte més profund del principi de proporcionalitat, ja que no té sentit que alguns delictes de lesions tinguin previstos marcs penals que se solapen amb els de delictes patrimonials. Evidentment, caldria un estudi profund de la legislació vigent per establir quins són els «delictes de poca gravetat», tasca en la qual jugaria un paper essencial l'anàlisi del bé jurídic que resulta afectat pel comportament en qüestió, i sobre aquesta base, concretar els àmbits en els quals la conciliació i la reparació podrien operar com a resposta comunicativa suficientment intensa, com a equivalent funcional de la pena.

La nostra **segona conclusió** és que, pel que fa a la conciliació, caldria implantar un *intent obligatori* de conciliació en els processos penals en que es jutgin aquests «delictes menys greus». A aquests efectes, hauria de servir de referent la regulació del Codi penal alemany de l'intent obligatori de conciliació (§ 380 StPO alemany: *Sühneversuch*), procediment que en aquell país es veu com una institució al servei de l'interès públic⁴¹ en reduir el nombre de procediments penals i evitar la dessocialització del delinqüent que sol anar vinculada a la imposició i execució de la pena, entre d'altres finalitats⁴². Tot i això, essent coherents amb la nostra conclusió primera, ens distanciem en part de la regulació alemanya, ja que considerem que la conciliació hauria de tenir efectes en tots els *delictes poc greus*⁴³, de manera que alguns delictes no inclosos al § 380 StPO si podrien acabar en conciliació i d'altres (per exemple, les amenaces) probablement haurien de quedar fora —tot i que el seu caràcter greu i, amb això, la necessitat

⁴¹ LÖWE-ROSENBERG/HILGE, *Strafprozessrecht*, § 380 StPO, núm. marg. 34: existeix més interès de l'Estat en acabar per aquesta via el conflicte que generen determinats delictes no greus que en la imposició de la pena.

⁴² RÖSSNER, *AK*, § 380, núm. marg. 3 ss.

⁴³ Semblant la proposta de WEBER, *SchiedsamstsZeitung* 53 (1982), vol. 2, p. 24 s., qui considera que l'intent de conciliació no s'hauria de limitar als delictes sols perseguibles a instància de part, sinó que s'hauria d'estendre a tots els delictes de bagatel·la.

d'excloure'ls és discutible, ja que són delictes perseguibles a instància de part—⁴⁴. A més, en la nostra opinió, el procediment d'intent de conciliació *no seria part del procediment penal*⁴⁵, sinó un procediment previ que hauria d'estar *controlat per l'Administració de Justícia*⁴⁶; en aquest punt, proposem una regulació més estricta que la del § 380 StPO perquè considerem que, a la vista de què el fet que tingui lloc una conciliació posa fi al procediment penal en termes equivalents a com ho fa la pena en el procediment penal, l'intent de conciliació ha de gaudir de totes les garanties i controls del procediment penal i, per això el més recomanable seria que l'intent tingués lloc davant l'Administració de Justícia. Aquesta idea ve reforçada per l'argument de què la conciliació posa fi al procediment i exclou tota possibilitat de la víctima d'interposar denúncia o del Ministeri Fiscal de perseguir el delictes⁴⁷, així que, a la vista de les importants conseqüències d'aquest acte, és essencial assegurar les garanties bàsiques del procediment penal, encara que sigui un acte previ a aquest últim.

Aquest procediment obligatori de conciliació, en el qual podria jugar un paper molt important el fet que l'autor del delictes hagués reparat o intentat reparar del dany, tindria conseqüències molt positives, com *l'evitació de la dessocialització de l'autor del delictes* i el manteniment per part d'aquest últim de les seves llibertats. Per aquesta via, es podria *aconseguir que gran part dels conflictes per delictes menys greus es resolguessin sense que calgués la celebració del procediment penal*^{48,49}.

⁴⁴ Tot i això, per oferir un llistat exacte dels delictes que poden acabar en una conciliació, caldria un debat polític-criminal sobre què tipus es consideren poc greus fins el punt que la conciliació resulta suficient per comunicar el missatge de què la norma continua vigent.

⁴⁵ LÖWE-ROSENBERG/HILGE, *Strafprozessrecht*, § 380 StPO, núm. marg. 34; VELTEN, *SK-StPO*, § 380 StPO, núm. marg. 6.

⁴⁶ En la regulació alemanya, cada *Land* defineix quines són les autoritats encarregades d'aquests procediments (cfr. LÖWE-ROSENBERG/HILGE, *Strafprozessrecht*, § 380 StPO, núm. marg. 4 ss.; VELTEN, *SK-StPO*, § 380 StPO, núm. marg. 5, entre d'altres). En el nostre cas, caldria una regulació estatal i, en la nostra opinió, seria convenient que els funcionaris responsables d'aquests procediments pertanyessin a l'Administració de Justícia.

⁴⁷ HARTUNG, *SchiedsamsZeitung* 37 (1966), vol. 10, p. 165.

⁴⁸ VELTEN, *SK-StPO*, § 380 StPO, núm. marg. 2. En general, sobre els efectes d'estalvi dels acords entre autor i víctima, cfr. HAAS, *NJW* 1988, p. 1345; BAUMANN, *NJW* 1982, p. 1563.

⁴⁹ Cal dir que les nostres propostes s'orienten a la tendència europea que es manifesta amb especial claredat en la Decisió-marc del Consell de la Unió Europea de 15 de març de 2001, la qual

La nostra **tercera conclusió**, referent a la *reparació*, és que caldria incorporar al Codi penal espanyol una *previsió semblant a la del § 46a StGB* del Codi penal alemany, de manera que a la vista de la reparació del dany, el Jutge pogués decidir no sols l'atenuació de la pena, sinó també la *total eliminació de la responsabilitat penal* en supòsits de delictes no greus —essent coherents amb la nostra primera conclusió⁵⁰—. Interessant és recordar que a Itàlia el Decret Legislatiu de 28 d'agost de 2000, n. 274, preveu al seu article 35 que el Jutge de pau pot considerar extingit el delicte, quan es tracti de fets lleus, quan l'imputat demostrï haver procedit a la reparació del dany causat mitjançant la restitució o el rescabament i haver eliminat les conseqüències danyoses o perilloses del delicte: una regulació en la mateixa línia del § 46a StGB que, en la nostra opinió, és encertada.

En definitiva, aquestes propostes d'alternatives a la pena constituïrien una solució legítima i econòmica dels conflictes generats per delictes menys greus: legítima, perquè la decisió sobre la imposició de la pena no quedaria en mans de la víctima, de manera que el conflicte mantindria el seu caràcter públic, i econòmica, perquè molts procediments acabarien de manera ràpida i, així, s'alliberarien recursos de l'Administració de Justícia.

disposa que els Estats Membres procuraran impulsar la mediació en les causes penals per les infraccions que es prestin a aquesta classe de mesures i velaran per que es pugui prendre en consideració tot acord assolit per víctima i inculpa al que s'hagi arribat mitjançant la mediació en una causa penal.

⁵⁰ En Dret penal alemany la via del § 46a StGB no està reservada a delictes patrimonials (SCHÖNKE/SCHRÖDER, § 46a StGB, núm. marg. 4), sinó a delictes de pena màxima d'un any. El problema és que dins aquests delictes es troben alguns delictes com les lesions o alguns delictes sexuals, els quals, segons el nostre parer, generen un conflicte que s'ha de resoldre mitjançant la pena, perquè la reparació no comunica de manera prou intensa una restabilització de la norma lesionada.

Bibliografía

ALONSO RIMO, *Víctima y sistema penal, la infracciones no perseguibles de oficio y el perdón del ofendido*, Valencia, 2002.

ANTOLISEI, *Manuale di Diritto penale. Parte Generale*, 14.ª ed., Milano, 1997.

ARNDT, «Vergleiche im Strafverfahren», *NJW* 1962, p. 783.

ASHWORTH, *The Criminal Process*, Oxford, 1994.

BARQUÍN SANZ, «Comentario al art. 130 CP», en COBO DEL ROSAL (dir.), *Comentarios al Código penal*, Madrid, 2000, p. 1063 ss.

BOLDOVA PASAMAR en: GRACIA MARTÍN (coord.), BOLDOVA PASAMAR, ALASTUEY DOBÓN, *Lecciones de consecuencias jurídicas del delito*, 3° ed., Valencia, 2004.

CRESPI/STELLA/ZUCALÀ, *Commentario breve al Codice Penale*, Milani, 1992.

DÖLLING, «Täter-Opfer-Ausgleich — Möglichkeit und Grenzen einer neuen kriminalrechtlichen Reaktionsform», *Juristen Zeitung*, 1992, p. 493.

DRISCHLER, «Entspricht § 380 StPO sozial-rechtsstaatlichen Vorstellungen?», *Schiedsamts-Zeitung*, 1977, p. 53a-56.

GIMENO SENDRA, *Los procesos penales*, tomo 2, Barcelona, 2000.

HAAS, «Vereinbarungen im Strafverfahren — Ein Beitrag zur Lehre von den Prozeßhandlungen», *NJW* 1988, p. 1345 ss.

HARTUNG, «Zum Wesen des Sühneverfahrens und zur Belehrungspflicht des Schiedsmannes», *SchiedsamtsZeitung* 37 (1966), vol. 10, p. 164a-168.

HIRSCH, «Wiedergutmachung des Schadens im Rahmen des materiellen Strafrechts», *ZStW* 102 (1990). p. 535.

JAKOBS, *Strafrecht, Allgemeiner Teil, Die Grundlagen und die Zurechnungslehre*, Berlin/New York, 1991.

JENKEL, *Der Streitschlichtungsversuch als Zulässigkeitsvoraussetzung in Zivilsachen*, Juristische Reihe Tenea, www.jurawelt.com, vol. 16.

KILCHING, «Aktuelle Perspektiven für Täter-Opfer-Ausgleich und Wiedergutmachung im Erwachsenenstrafrecht», *NStZ*, 1996, p. 309 ss.

KINDHÄUSER, *Strafgesetzbuch. Lehr- und Praxiskommentar*, 3a ed., Baden-Baden, 2006.

KONDZIELA, «Täter-Opfer-Ausgleich und Unschuldsumutung», *Monatsschrift für Kriminologie und Strafrechtsreform*, 1989, p. 177 ss.

KÜHNE, *Strafprozessrecht. Eine systematische Darstellung des deutschen und europäischen Strafverfahrensrechtss*, 7a ed., Heidelberg, 2007.

LESCH, *Der Verbrechensbegriff. Grundlinien einer funktionalen Revision*, Berlin, Bonn, München, 1999.

LÖWE-ROSENBERG/HILGER, *Die Strafprozeßordnung und das Gerichtsverfassungsgesetz*, 25^a ed., Berlin, NewYork, 2001.

MANZANARES SAMANIEGO, «Comentario al art. 130 CP», en CONDE-PUMPIDO FERREIRO (dir.), *Código penal. Doctrina y jurisprudencia*, Madrid, 1997, Tomo I, p. 1569 ss.

MARTIN, *Das Sühneverfahren vor dem Schiedsmann in Strafsachen*, 1988.

MEIER, «Täter-Opfer-Ausgleich und Wiedergutmachung im allgemeinen Strafrecht», *JuS*, 1996, p. 436 ss.

MIR PUIG, *Derecho Penal. Parte General*, 7a ed., Barcelona, 2004.

NOLTENIUS, «Kritische Anmerkungen zum Täter-Opfer-Ausgleich», *GA* 2007, p. 518 ss.

PÉREZ SANZFERRO, *Reparación y conciliación en el sistema penal ¿Apertura de una nueva vía?*, Granada, 1999.

ROMANO/GRASSO/PADOVANI, *Commentario sistematico del Codice Penale, III, Art. 150-240*, Milano, 1994.

RÖSSNER, § 380 StPO a *Alternativ Kommentar zur Strafprozeßordnung*, 1996.

ROXIN, «Zur Wiedergutmachung als einer "dritten Spur" im strafrechtlichen Sanktionensystem», *Festschrift für Jürgen Baumann*, Bielefeld, 1993, p. 243 ss.

SCHMIDT-HIEBER, *Verständigung im Strafverfahren*, 1986.

SCHÖNKE/SCHRÖDER, *Strafgesetzbuch Kommentar*, 27a ed., München, 2006.

SENGE, § 380 StPO a: *Karlsruher Kommentar zur Strafprozessordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz*, 5a ed., München, 2003.

SESSAR, *Wiedergutmachen und Strafen*, 1992.

STÖCKEL, *Sühneversuch im Privatklageverfahren*, 1982.

VELTEN, § 380 StPO in *Systematischer Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz*, 28a ed., 2002.

WEBER, «Die Privatklage hat im Strafrecht keinen Platz», *SchiedsamstsZeitung* 53 (1982), vol. 2, p. 24-25.

